

Трансформація відносин власності

В даній статті автором визначено сутність категорій „власність”, „регіональна власність” і „приватизація”, виявлено особливості управління регіональною власністю в умовах формування ринкової економіки.

власність, трансформація, регіональна власність, приватизація, інституціоналізація, функції, напрямки

Інституціоналізація власності виражається в становленні різних нових форм, у юридичному закріпленні прав, визначає формування нових економічних умов господарювання. Під новими економічними умовами слід розуміти парадигму, в рамках якої сталі категорії економічного мислення розглядаються в світлі впливу тенденцій глобалізації, інтеграції, транснаціоналізації, появи нових форм власності, їх переплетення, збільшення ролі інформації і нематеріальних (інтелектуальних) об'єктів в економічному розвитку. В зв'язку з цим, особливої актуальності набуває аналіз не стільки процесів, скільки підсумків трансформації власності з позиції структури і функцій, а також ефективне управління приватизованими і неприватизованими об'єктами з погляду забезпечення ефективних результатів їх діяльності.

Сучасне економічне середовище характеризується проявом нових тенденцій, що обумовлює вироблення нових підходів до управління власністю в регіоні. У сучасних умовах воно здійснюється під впливом нової економіки, детермінуючи концептуальні основи управління.

Роль форми власності в ефективності господарської діяльності регіону представлена дослідженнями таких авторів, як Хаустов Ю.І. [1], Клінова С.П. [1], Нікітіна Л.М. [1], Лепіхов О.В. [2], Камишанська М.О. [3], Гринчук В.Г. [4], Чечетов М.В. [5].

Об'єктом дослідження в даній статті є регіональна власність. При цьому під регіональною власністю розуміється вся сукупність матеріальних і нематеріальних об'єктів власності, розташованих на території регіону, а регіон розглядається як соціально-економічна система.

Метою даної роботи є визначення категорій „власність”, „регіональна власність” і „приватизація”, виявлення особливостей управління регіональною власністю в умовах формування ринкової економіки.

Перехід до нової форми організації влади, процес децентралізації державного управління в Україні, зумовив зміну функцій і методів управління власністю як в країні, так і на рівні регіону.

Трансформація відносин власності в умовах соціально-економічної ситуації, яка сформувалася на теренах України, являє собою спосіб вирішення протиріч планової економічної системи, основним з яких є адекватність основи, тобто державної власності, у цій системі. На нашу думку, трансформація державної власності – це процес її модифікації, обумовлений дією об'єктивних економічних законів.

Перш ніж приступити до розгляду досвіду трансформації відносин власності, доцільно виділити передумови до трансформації. Як було сказано вище, трансформація

виступає як спосіб подолання протиріч планової економічної системи, головним з яких була неадекватна частка державної власності. При цьому сама по собі висока частка державної власності не породжує необхідність трансформації, більш того, у даний час у ряді країн простежуються тенденції до збільшення частки державної власності. Протиріччя полягало в тому, що державна власність, як необхідна форма власності і як обов'язкова умова існування будь-якої держави висуває перманентну вимогу ефективного розпорядження.

Відомо, що єдиним „розпорядником” власності в умовах адміністративно-командної економіки є номенклатура. Даний факт очевидний і знаходить підтвердження в роботах багатьох економістів, соціологів і істориків. Незважаючи на достатню поширеність думки про те, що державний службовець керує державною власністю найбільш ефективно, дане питання залишається спірним. Однак, історичний досвід свідчить, що управління і розпорядження державною власністю в умовах планової економіки відбувалося неефективно, що виражалося у високих витратах на утримання управлінського апарату, низькою управлінською маневреністю, високою централізацією функцій управління. Більш того, одна з головних задач управління державною власністю – забезпечення формування передумов науково-технічного прогресу у вигляді комплексу загальностосовних технологій, які після комерційної адаптації можуть забезпечити стратегічні конкурентні переваги вітчизняним фірмам, – не виконувалася.

До інших причин доцільності приватизації можна віднести наступні:

- нездатність механізму централізованого планування реагувати на коливання соціально-економічної системи й ефективно балансувати зростаючі потоки різного роду ресурсів;
- стабільне погіршення показників соціально-економічного розвитку країни поряд зі структурною кризою монополізованої економіки, орієнтованої на військово-промисловий комплекс;
- політична криза, що характеризувалася втратою владою реальних важелів управління;
- криза фінансової системи, що виразилася в нездатності податкової системи забезпечувати необхідний рівень доходів бюджету [4].

Таким чином, передумови до трансформації відносин власності являються істотними і достатніми, що дозволяє перейти безпосередньо до розгляду сутності процесу трансформації відносин власності в регіоні.

Початковим етапом трансформації відносин власності прийнято вважати вибір напрямків перетворень. Грунтуючись на вищесказаному, можна стверджувати, що лібералізація відносин власності в країні була очевидним і обґрунтованим напрямком.

Як інструмент трансформації відносин власності була використана приватизація, як найбільш радикальний спосіб роздержавлення економіки.

Згідно Закону України „Про приватизацію державного майна” під приватизацією державного майна (далі – приватизація) розуміють відчуження майна, що перебуває у державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до цього Закону, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України [6].

Розкриття сутності і спрямованості трансформації відносин власності можливо в рамках теоретичного визначення приватизації. Так, як економічна категорія приватизація розглядається як „сукупність відносин, що виникають у зв'язку з

передачею державної власності за плату або безоплатно в індивідуальну або колективну приватну власність з метою підвищення ефективності виробництва і підвищення на цій основі суспільного добробуту” [1]. Дане визначення, проте, викликає ряд заперечень, пов’язаних з тим, що підвищення ефективності виробництва не є єдиною метою, що обумовлює необхідність зміни власника. Зміна власника може бути продиктована необхідністю скорочення апарату управління і витрат на його утримання, необхідністю стимулювання конкуренції.

Ґрунтуючись на приведених вище визначеннях приватизації, можна стверджувати, що даний процес має своє практичне значення, що виражається в рішенні ряду задач, які включають у себе: створення сприятливого економічного середовища для розвитку бізнесу, особливо в реальному секторі економіки, залучення в оборот максимальної кількості об’єктів державної власності, оптимізація її структури, включаючи структуру участі держави в господарських товариствах, зменшення бюджетних витрат на управління державним майном. Крім того, задачею приватизації є залучення інвестицій у реальний сектор, створення широкого спектру ефективних власників і формування більш ефективної структури горизонтальних і вертикальних зв’язків у реальному секторі.

У контексті даного дослідження доцільно виділити ряд специфічних функцій приватизації як засобу трансформації відносин власності:

- ідеологічна (приватизація з’являється як засіб досягнення політичних цілей визначеної групи осіб);
- соціально-політична функція приватизації в трансформаційний період передбачає перебудову системи, що викликає загострення протиріч між правлячими силами;
- фіскальна функція, що полягає в покритті дефіциту бюджету, який супроводжує процес трансформації, за рахунок засобів, які надходять від приватизації державного майна, під час відсутності можливості використовувати інші джерела.

Приватизація повинна здійснюватися на основі таких принципів:

- законності;
- державного регулювання та контролю;
- надання громадянам України пріоритетного права на придбання державного майна;
- надання пільг для придбання державного майна членам трудових колективів підприємств, що приватизуються;
- забезпечення соціальної захищеності та рівності прав участі громадян України у процесі приватизації;
- продажу об’єктів приватизації з урахуванням їх індивідуальних особливостей виключно за кошти;
- пріоритетного права трудових колективів на придбання майна своїх підприємств;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій;
- додержання антимонопольного законодавства;
- повного, своєчасного та достовірного інформування громадян про порядок приватизації та відомості про об’єкти приватизації;
- врахування особливостей приватизації об’єктів агропромислового комплексу, гірничодобувної промисловості, незавершеного будівництва, невеликих державних підприємств, підприємств із змішаною формою власності та об’єктів науково-технічної сфери;

- застосування переважно конкурентних способів у разі:
- приватизації невеликих державних підприємств, законсервованих об'єктів та об'єктів незавершеного будівництва, підприємств торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення, готельного господарства, туристичного комплексу;
- продажу акцій відкритих акціонерних товариств, створених на базі середніх та великих підприємств [6].

Існує досить поширена думка, що трансформація відносин власності приведе до формування ринкової економіки. Однак, незважаючи на приватизацію багатьох державних підприємств, проблема формування конкурентних і правових основ функціонування ринкового господарства поряд із проблемою державного регулювання в цій сфері залишилася невирішеною. Більш того, фахівці Інституту економічних досліджень та політичних консультацій відзначають, що процес трансформації відносин власності не привів до підвищення ефективності економіки в зв'язку з відсутністю адекватних змін в інституціональній сфері [7].

У контексті мети дослідження необхідно розглянути питання про те, як торкнулася реформа регіонального рівня. Роздержавленню була піддана державна власність на трьох рівнях:

- державна власність;
- регіональна власність;
- муніципальна власність [2].

Проведення приватизаційної реформи трансформувало інституціональну структуру України. Однак трансформація відносин власності не пов'язувалася з розширенням ринкових відносин, що безсумнівно повинно бути базовим при переході до ринкового типу господарювання. Формування власності регіонів відбувалося по залишковому принципу: стратегічно важливі об'єкти залишалися у державній власності, ті об'єкти, що відносилися до міського або районного підпорядкування, перейшли в муніципальну власність, а ті, котрі не відповідали жодній з названих вимог залишилися у власності регіонів. Таким чином, регіони не тільки виявилися обтяжені майном, але і втратили контролюючу функцію над підприємствами. До числа негативних факторів потрібно віднести також неможливість впливу на приватизаційні процеси на рівні регіону.

Нині національна економічна система відчуває потребу в реформі державної власності не за допомогою збільшення або скорочення об'єктів державної і регіональної власності, а поглибленого наукового обґрунтування й удосконалювання функцій держави в економіці трансформаційного періоду. В даний час трансформація відносин власності багато в чому пов'язана з технологічним прогресом, що обумовив формування нової економіки.

Підводячи підсумок, можна зробити наступні висновки. У рамках комплексного підходу, що, на думку автора, найбільш адекватно розкриває сутність і зміст досліджуваної категорії, було сформульоване визначення власності. Відповідно до нього власність представляється як багатоаспектна категорія, яка характеризує відносини між суб'єктами з приводу присвоєння і відчуження засобів виробництва й економічних благ, що реалізується через процес суспільного відтворення. Традиційне економічне мислення ототожнює регіональну власність як об'єкт управління з матеріальним майном. Автор підкреслює й обґрунтовує необхідність включення в процес управління як об'єкт нематеріальної, зокрема інформаційної, складової [3].

Одним із передумов, що обумовили виникнення регіональної власності в сучасному її розумінні стала трансформація відносин власності, реалізована у формі приватизації. При цьому об'єкти регіональної і муніципальної власності були сформовані по залишковому принципу, а приватна власність, яка знову з'явилася, виявилася поза діючим контролем з боку держави, що підривало ефективність управління регіональною власністю в цілому. Перспективні напрямки трансформації відносин власності пов'язуються з технологічним прогресом, що обумовив формування нової економіки ринкового типу.

Список літератури

- 1 Хаустов Ю.И., Клинова С.П., Никитина Л.М. Собственность в транзитивной экономике. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 2001. – 416 с.
- 2 Відносини державної власності на засоби виробництва у перехідній економіці: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / О.В. Лепіхов; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2002. – 15 с.
- 3 Державна власність у трансформаційній економіці України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / М.О. Камишанська; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 20 с.
- 4 Економічні проблеми реформування відносин власності в Україні в світлі зарубіжного досвіду: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / В.Г. Гринчук; Одес. держ. екон. ун-т. – О., 2001. – 18 с.
- 5 Четов М. Трансформація відносин власності в Україні (правовий аспект) // Економіка України. – 2004. – №9. – С.4-14.
- 6 Закон України „Про приватизацію державного майна” // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 24. – с. 348.
- 7 www.ier.kiev.ua

В данной статье автором определена сущность категорий „собственность”, „региональная собственность” и „приватизация”, обнаружены особенности управления региональной собственностью в условиях формирования рыночной экономики.

In this article by an author certainly essence of categories „ownness”, „regional ownness” and „privatization”, found out the features of regional property management in the conditions of forming of market economy.